

ГІБРИДНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ

У зв'язку з пошуками у сучасній науці нових методологічних підходів, здатних максимально відповідати сучасним соціальним запитам, проблему гібридності слід вважати однією з найбільш актуальних. Поняття «гібридність» має біологічне коріння і спочатку розумілося як результат природного або штучного схрещування генетично відмінних форм. Згодом цей термін набуває все більш універсального характеру, розповсюджуючись як на природні, так і соціальні об'єкти. На соціальному ж рівні він активно вживається при дослідженні максимально широкого кола проблем, що торкаються практично усіх рівнів і форм соціальних зв'язків і взаємовідносин. При цьому сам процес мінливості і динамічності різноманітних процесів і явищ визначається поняттям «гібридизація».

Теоретичне обґрунтування об'єктивного характеру процесу гібридизації, яке має давню історію, нині здійснюються переважно на стику наук. Вони значно розширюють наші уявлення про механізми такого процесу і показують, що універсальні взаємозв'язки, взаємовпливи, взаємопроникнення і взаємообумовленість різноманітних систем здійснюються не тільки в межах їх власної структурної організації чи в межах конкретної форми чи рівня організації матеріального світу, але й між системами різних рівнів організації універсуму в цілому. А це дає можливість краще зрозуміти роль гібридності у соціальних процесах та тенденції розвитку сучасного локального та глобального світу.

Саме такі можливості відкриває нова теорія світобачення – синергетика (від грец. *synergeja* – співдія), яка посіла особливе місце у світлі становлення постнекласичної картини світу з її ідеями плюралізму та діалогізму. Її становлення, що припадає на другу половину ХХ століття, пов'язують з іменами Г.Хакена, І.Пригожина, М.Фейгнбаума та ін. Незважаючи на те, що синергетика зароджувалася в надрах квантової механіки, термодинаміки, фізики нерівноважних станів і теорії динамічних систем, вона вважається міждисциплінарною наукою, а предмет її інтересів сягає макроскопічних процесів і багаторівневих координацій, зачіпаючи різноманітні галузі природничого і соціального пізнання, у тому числі й сферу мережного інформаційного простору. Більше того, синергетика стирає непереборні грані між фізичними і хімічними процесами, з одного боку, та біологічними і соціальними – з другого. В центрі уваги синергетики – функціонування об'єктів як відкритих систем. Оскільки відкрита система –

це система, що обмінюється речовиною, енергією й інформацією з навколишнім середовищем, вона є мінливою і динамічною. Подібна нестійкість системи передбачає втрату нею під впливом навколишнього середовища чи взаємодії з іншою/іншими системою/системами якісних характеристик свого попереднього стану і набуття нового якісного стану. Останнє обумовлює безкінечний процес «боротьби» між двома її станами – рівноважним і нерівноважним – дисипативним, пов'язаним з приростом ентропії (мірою складності, хаотичності, невизначеності). Нерівновага, у свою чергу, здатна знову перейти до рівноваги як нового стаціонарного стану системи. Отже, кожний новий стаціонарний стан як прояв чергового етапу самоорганізації системи, представляє собою її нову якість, набуту в результаті взаємообміну з навколишнім середовищем, і може розглядатися як певна форма гібридності. Причому у такій гібридності через поступове внутрішнє структурування, що забезпечує тотожність її як об'єкта самому собі, відбувається трансформація її попереднього динамічного «хаотичного стану», або динамічного хаосу у «порядок», який, у свою чергу, виступає передумовою до наступного ланцюга перетворень від стану хаосу до порядку і т.д. Гібрид може розглядатися і як черговий етап, або точка біфуркації, у розвитку системи. Знаходження ж паралелі між гібридом і точкою біфуркації дає можливість говорити про багатовекторність подальшого ймовірного розвитку будь-якого гібриду, часто непередбачуваного, або навіть про здатність остаточного саморуйнування існуючої системи.

М. Ейген, Л.Маргуліс, У.Матурана, Ф.Варела, Г.Моровиць, Р.Хазен значно розширили уявлення про механізми гібридності як на одному рівні організації матерії, так і в процесі переходу від одного рівня до іншого або взаємодії різних рівнів. Теорія живих систем та системне бачення життя Ф.Капри та П.Луїзі дала змогу виявити універсальну природу гібридності та механізми гібридизації, притаманні усім не тільки біологічними, але й соціальним системам, що виступають обов'язковою передумовою їх становлення, функціонування і саморозвитку, впливаючи як на процес збереження кожною системою власної ідентичності, так і на характер міжсистемної взаємодії, що не виключає елементів боротьби за виживання і домінування.

Однак, механізм гібридизації на соціальному рівні є більш складним, оскільки тут поруч із об'єктивністю і стихійністю все більшу роль починає відігравати суб'єктивний фактор. Саме активна цілеспрямована діяльність соціального суб'єкта у кінцевому рахунку визначає форми, спрямованість розвитку і динаміку гібридних процесів різних рівнів організації матерії, на які здатна впливати людина. Зрозуміло, що це має відбуватися в урахуванням закономірних тенденцій у розвитку конкретної системи, у тому числі причинно-наслідкових зв'язків, а також наявності фактору випадковості,

непередбачуваності. Таким чином у соціальних процесах хаос і порядок також суб'єктивуються, у зв'язку з чим можна говорити про штучний, спланований, керований хаос чи організований, налагоджений порядок. Так само, як і про свідомий вибір атратора, чи суператратора (В.Бранський) у точці біфуркації. Цікаво, що і на рівні соціального пізнання хаос і порядок не сприймаються як взаємовиключні, а швидше як понятійні простори, де перетинаються інтуїтивні уявлення, конкретно-наукові інтерпретації та їх філософське осмислення, що доводить синергетичний підхід. Та й сам термінологічний апарат соціальної синергетики є багатозначним і за ступенем абстрагування понять, і за їх походженням. Це:

- поняття природничих наук (біфуркація, флуктуація, гомеостаз, ентропія, метаболізм, рівновага, нерівноважність та ін.);

- поняття загальнонаукових напрямів, що вивчають закони організації, управління, технічного моделювання – теорії інформації, кібернетики, теорії систем (система, структура, організація, інформація, зворотний зв'язок, відкриті та закриті системи, саморегуляція та ін.);

- філософські категорії для опису більш загальних законів і механізмів процесу розвитку (випадковість і необхідність, мінливість і стійкість);

- поняття соціальних дисциплін, що акцентують увагу на специфіці розвитку соціальної системи (порядок, смута, революція).

Що ж стосується безпосередньо соціальних об'єктів, то Г.Хакен називає наступні причини самоорганізації соціально-історичних систем:

- зміна глобального впливу на систему з боку навколишнього середовища;

- збільшення числа компонентів системи;

- зменшення компонентів;

- раптова зміна параметрів, які управляють, що, як можна побачити, містить ознаки гібридності.

Тому й такі масштабні соціальні явища, як смута, революція, перебудова, модернізація, реформування тощо, осмислені через призму синергетичного підходу, є по суті перехідними – гібридними, оскільки містять сукупність різноманітних різносистемних елементів, що визначають їх проміжний нестабільний стан організації на шляху до подальшої системної визначеності. Дії подібного механізму чітко простежується в суспільствах перехідного типу, до яких відноситься сучасна Україна. Для останньої гібридність виступає характерною ознакою усіх складових її суспільного буття, починаючи від політичної системи і закінчуючи станом духовно-культурного життя.

Отже, гібридність можна вважати універсальною властивістю сучасного глобалізованого світу, яка обумовлюється розширенням і ускладненням його системних елементів, а також інтенсифікацією їх взаємовідносин і

взаємовпливів, що призводить до безперервного формування все нових якісних утворень як складових якісно нового і мінливого універсуму. В методологічному плані гібридність може розглядатися як один із принципів у формуванні сучасної наукової парадигми, що має універсальний характер. Саме у такому парадигмально-методологічному значенні принцип гібридності дозволяє розширити сукупність вихідних світоглядних принципів, які лежать в основі аналітично-дослідницької роботи, пов'язаної з реалізацією професійних потреб і професійної діяльності соціального суб'єкта.